

ZESPÓŁ SZKÓŁ OGÓLNOKSZTAŁCĄCYCH
ul. M. Curie-Skłodowskiej 2
58-400 Kamienna Góra
tel.: (+48) 75-645-01-82 fax: (+48) 75-645-01-83
E-mail: zso@kamienna-gora.pl
WWW: <http://www.zso.kamienna-gora.pl>

PRZEDMIOTOWY SYSTEM OCENIANIA

Z

**Wiedzy o społeczeństwie
dla klas I-III
Liceum Ogólnokształcącego
w Kamiennej Górze**

Informacje ogólne

Przedmiotowy system oceniania obowiązuje od: 1 września 2012 r.

Program nauczania:

- Antonina Telicka-Boniecka, Jarosław Bonecki, Wiedza o społeczeństwie, Program nauczania dla szkół ponadgimnazjalnych, zakres podstawowy, Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON.
- Antonina Telicka-Boniecka, Jarosław Bonecki, Wiedza o społeczeństwie, Program nauczania dla szkół ponadgimnazjalnych, zakres rozszerzony, Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON.

Podręczniki:

- Wiedza o społeczeństwie. Odkrywamy na nowo. Zakres podstawowy, Smutek Zbigniew, Maleska Jan, Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON, nr dopuszczenia MEN: 407/2011.
- Wiedza o społeczeństwie. Odkrywamy na nowo. Zakres rozszerzony, Smutek Zbigniew, Maleska Jan, Wydawnictwo Pedagogiczne OPERON, nr dopuszczenia MEN: 488/1/2012.

Wymagania na stopnie szkolne.

Ocena **dopuszczająca**

Uczeń:

- częściowo rozumie polecenia nauczyciela,
- dysponuje niepełną wiedzą określoną w programie,
- potrafi z pomocą nauczyciela nazywać i klasyfikować poznane pojęcia, zjawiska, procesy, postacie życia publicznego, podstawowe dokumenty,
- wykonuje samodzielnie lub przy pomocy nauczyciela proste ćwiczenia i polecenia,
- potrafi z pomocą nauczyciela przedstawić wyniki własnej pracy w formie ustnej i pisemnej,
- prowadzi zeszyt przedmiotowy.

Ocena **dostateczna**

Uczeń:

- dysponuje podstawową wiedzą określoną w programie,
- rozumie polecenia i instrukcje,
- samodzielnie i poprawnie wykonuje proste zadania,
- potrafi odnaleźć podstawowe informacje zawarte w różnego rodzaju źródłach,
- dokonuje selekcji i porównania poznanych zjawisk,
- umie wykorzystać zdobytą wiedzę w praktyce,
- aktywnie uczestniczy w pracach zespołowych,
- potrafi wypełnić formularz i napisać podanie,
- przedstawia wyniki własnej pracy w formie ustnej i pisemnej,
- systematycznie prowadzi zeszyt przedmiotowy.

Ocena **dobra**

Uczeń:

- dysponuje wiedzą w zakresie programu szkolnego,
- dokonuje interpretacji danych zawartych w różnorodnych źródłach, wykorzystuje je do rozwiązania problemu,
- potrafi w sposób spójny i poprawny zaprezentować omawianą na lekcjach problematykę,

- potrafi formułować i uogólniać wnioski,
- aktywnie uczestniczy w zajęciach lekcyjnych,
- formułuje na forum publicznym własne stanowisko i potrafi je uzasadnić,
- poprawnie wykorzystuje zdobytą wiedzę w praktyce,
- wykazuje zainteresowanie tematyką zajęć, starannie prowadzi zeszyt przedmiotowy.

Ocena bardzo dobra

Uczeń:

- dysponuje pełną wiedzą w zakresie programu szkolnego i potrafi wykorzystywać ją w różnych sytuacjach,
- umie samodzielnie poszukiwać informacji i dokonywać ich selekcji oraz hierarchizowania,
- potrafi dokonywać analizy i interpretacji różnych wydarzeń oraz uzasadnić własny sposób oceny,
- dokonuje właściwej interpretacji nowych zjawisk,
- rozwiązuje problemy w sposób twórczy,
- potrafi kierować pracą zespołu,
- potrafi zorganizować debatę publiczną i ją podsumować,
- podejmuje skuteczne działania w instytucjach życia publicznego,
- wykonuje zadania indywidualne, systematycznie wykorzystując dodatkową literaturę,
- ocenia otaczającą rzeczywistość społeczno-polityczną zgodnie z przyjętymi kryteriami wartości.

Ocena celująca

Uczeń:

- dysponuje pełną wiedzą z zakresu podstawy programowej,
- wykazuje się opanowaniem wszystkich umiejętności określonych w podstawie programowej,
- współpracuje z nauczycielem, rozwija własne zainteresowania,
- wykazuje szczególne zainteresowanie przedmiotem i dysponuje pogłębioną wiedzą o zjawiskach i procesach społecznych,
- chętnie podejmuje się zadań dodatkowych,
- wykazuje się aktywnością i inicjatywą o charakterze obywatelskim w szkole i poza nią,
- przedstawia wyniki samodzielnej pracy przygotowanej z wykorzystaniem warsztatu naukowego,
- realizuje projekty edukacyjne.

Narzędzia sprawdzania wiedzy i umiejętności.

- odpowiedzi ustne,
- aktywność na zajęciach dydaktycznych (praca z podręcznikiem, z mapą, z tekstem źródłowym, udział w dyskusjach, w realizacji projektów, zaangażowanie w pracę grupy),
- kartkówki z 2–3 ostatnich lekcji (zapowiadane lub nie),
- ocena prac domowych (ćwiczenia w zeszycie, krótkie prace problemowe),
- testy sprawdzające znajomość treści programowych z działu (zawsze poprzedzone powtórzeniem i utrwaleniem wiadomości),
- duże prace pisemne problemowe z wykorzystaniem różnych źródeł informacji,
- udział w konkursach związanych z przedmiotem poszerzających jego wiedzę i umiejętności,
- referaty będące ilustracją, komentarzem lub własną oceną jakiegoś omawianego na zajęciach wydarzenia, zjawiska, postaci,
- systematyczne prowadzenie zeszytu przedmiotowego,
- udział w przedsięwzięciach prospołecznych (np. wolontariacie).

Waga poszczególnych stopni.

- 3 - testy sprawdzające znajomość treści programowych z działu (zawsze poprzedzone powtórzeniem i utrwaleniem wiadomości), duże prace pisemne problemowe z wykorzystaniem różnych źródeł informacji,
- 2 - kartkówki z 2–3 ostatnich lekcji (zapowiadane lub nie), odpowiedzi ustne przy tablicy,
- 1 - ocena prac domowych (ćwiczenia w zeszytach, krótkie prace problemowe),
- waga pozostałych form w indywidualnej gestii każdego nauczyciela,

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania

Kształcenie w zakresie podstawowym

Cele kształcenia – wymagania ogólne

Uczeń:

- wykorzystuje i tworzy informacje;
- znajduje i wykorzystuje informacje na temat sposobu, w jaki prawo reguluje życie obywateli; wyraża własne zdanie w wybranych sprawach na różnych forach publicznych i uzasadnia je; jest otwarty na odmienne poglądy; gromadzi i wykorzystuje informacje potrzebne do zaplanowania dalszej nauki i kariery zawodowej;
- rozpoznaje i rozwiązuje problemy;
- rozpoznaje prawne aspekty codziennych problemów życiowych i szuka ich rozwiązania;
- współdziała w sprawach publicznych;
- współpracuje z innymi – planuje, dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich; sprawnie korzysta z procedur i możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego; zna i stosuje zasady samoorganizacji i samopomocy;
- zna zasady i procedury demokracji;
- wyjaśnia znaczenie prawa dla funkcjonowania demokratycznego państwa i rozpoznaje przypadki jego łamania;
- zna podstawy ustroju Rzeczypospolitej Polskiej;
- opisuje sposób i zakres działania organów władzy sądowniczej oraz organów ścigania w Rzeczypospolitej Polskiej;
- zna prawa człowieka i sposoby ich ochrony;
- wyjaśnia podstawowe prawa człowieka, rozpoznaje przypadki ich naruszania i wie, jak można je chronić.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania

Gwiazdką (*) oznaczono cele szczegółowe, wykraczające poza *Podstawę programową* dotyczącą IV etapu edukacyjnego.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia w zakresie treści

Uczeń:

- zna podstawy ustrojowe Rzeczypospolitej*;
- wyjaśnia pojęcia: transformacja ustrojowa, „okrągły stół”, parlament, samorząd terytorialny, pluralizm;

- wie, kto reprezentuje władzę ustawodawczą, wykonawczą, sądowniczą i lokalną w Rzeczypospolitej*;
- definiuje pojęcie obywatelstwa;
- wyjaśnia, jak nabywa się obywatelstwo polskie i unijne;
- wymienia dokumenty, do których posiadania zobowiązany jest obywatel Unii Europejskiej;
- zna prawa obywateli w Unii Europejskiej;
- wie, jakie dokumenty regulują kwestie obywatelstwa;
- wyjaśnia podstawowe pojęcia związane z uzyskiwaniem dokumentów: obowiązek meldunkowy, dowód osobisty, dowód rejestracyjny, paszport, faktura VAT;
- zna wymagania związane z uzyskaniem powyższych dokumentów;
- wyjaśnia, co to jest numer PESEL;
- definiuje pojęcia: referendum, ubezwłasnowolnienie, bierne i czynne prawo wyborcze, frekwencja wyborcza;
- zna formy udziału obywateli w życiu publicznym;
- podaje formalne warunki, jakie spełnić musi obywatel, by wziąć udział w wyborach;
- wie, od jakiego wieku przysługują prawa wyborcze;
- wyjaśnia pojęcia: informacja publiczna, tajemnica państwowa, powództwo, zażalenie, petycja;
- wymienia dokumenty, które są informacją publiczną;
- zna sposoby pozyskiwania informacji publicznej;
- wyjaśnia, co może zrobić obywatel, jeśli nie zgadza się z decyzją urzędu;
- wyjaśnia podstawowe pojęcia związane z prawem: prawo, przestępstwo, przepis prawny, norma prawna, prawo karne, prawo cywilne, pozew;
- zna rodzaje norm prawnych i budowę normy;
- wyjaśnia, czym różnią się normy prawne od norm religijnych, moralnych i obyczajowych;
- rozróżnia prawo naturalne, stanowione i precedensowe*;
- wymienia podstawowe zasady prawa („prawo nie działa wstecz”, „nieznajomość prawa szkodzi”, domniemanie niewinności) i funkcje prawa;
- przedstawia konsekwencje łamania prawa;
- wyjaśnia konstytucyjne zasady funkcjonowania sądów w Polsce*;
- wymienia źródła prawa obowiązującego w Polsce*;
- podaje hierarchię aktów prawnych*;
- wie, co to jest ratyfikacja;
- podaje sposoby publikacji aktów prawnych*;
- wyjaśnia sens rzymskich zasad obowiązujących w Polsce*;
- rozróżnia gałęzie prawa;
- wyjaśnia różnice między prawem cywilnym, karnym i administracyjnym;
- wyjaśnia podstawowe pojęcia: przestępstwo, prawo karne, prawo cywilne, pozew, prawo zwyczajowe;
- przedstawia uczestników i przebieg procesu sądowego: cywilnego i karnego;
- wymienia główne prawa, jakie przysługują ofierze, sprawcy i świadkowi przestępstwa;
- podaje znaczenie pojęcia: czynności prawne*;
- wie, kiedy można wnieść pozew do sądu;
- rozróżnia rodzaje umów o pracę*;
- wymienia gwarancje niezawisłości sędziowskiej*;
- wyjaśnia pojęcia: niezawisłość, immunitet, ławnik, oskarżyciel, obrońca, pełnomocnik, świadek koronny, świadek incognito;
- rozróżnia kolory żabotu, lamówek i mankietów sędziów, prokuratorów, obrońcy i radcy*;
- zna metody szybkiego zapisywania rozprawy sądowej*;
- wymienia instytucje, które realizują zadania w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego w Rzeczypospolitej;
- przedstawia uprawnienia policjantów i innych służb porządkowych;
- wyjaśnia pojęcia przestępczości i patologii społecznej;

- wymienia przestępstwa, których ofiarą najczęściej padają młodzi ludzie;
- wie, jak można próbować ich uniknąć;
- zna przepisy dotyczące sprzedaży napojów alkoholowych, używania tytoniu i wyrobów tytoniowych;
- wyjaśnia, na jakich zasadach nieletni odpowiadają za popełnienie przestępstwa;
- wymienia kary, jakie grożą za wytwarzanie, sprowadzanie, udzielanie, ułatwianie i nakłanianie do zażywania substancji psychotropowych i odurzających*;
- wie, gdzie można zgłosić się po pomoc;
- zna zasady bezpiecznego zachowania w sytuacji zagrożenia;
- wymienia prawa i obowiązki ucznia;
- wie, kto jest mediatorem w konfliktach między uczniem i nauczycielami;
- podaje instytucje, które zajmują się ochroną praw ucznia;
- zna strukturę szkolnictwa wyższego w Rzeczypospolitej i w Europie;
- wymienia zasady przyjmowania do szkół wyższych;
- przedstawia warunki podejmowania przez młodych Polaków nauki w Unii Europejskiej;
- wyjaśnia pojęcia: matura międzynarodowa, Proces Boloński;
- rozróżnia rodzaje studiów wyższych;
- wyjaśnia, co wynika z wejścia Polski do strefy Schengen;
- zna zasady bezpiecznego podróżowania po Europie i świecie;
- przedstawia, jakie możliwości zarabiania mają młodzi ludzie w strefie Schengen;
- podaje, jakie umowy mogą zawierać młodzi ludzie i jakie są zasady opodatkowania ich dochodów;
- wyjaśnia pojęcia: wiza, azyl, ekstradycja, ENA (Europejski Nakaz Aresztowania), EKUZ (Europejska Karta Ubezpieczenia Zdrowotnego), Europass-CV;
- zna formy działalności gospodarczej*;
- zna historię praw człowieka i ich generacje;
- wymienia najważniejsze dokumenty związane z prawami człowieka;
- wymienia podstawowe prawa i wolności człowieka;
- wyjaśnia, co oznacza, że są one powszechne, przyrodzone i niezbywalne;
- podaje najważniejsze postanowienia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka, Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Konwencji o Prawach Dziecka;
- wyjaśnia, na czym polegają: prawo do prywatności, prawo do ochrony danych osobowych i prawa obywatela w kontaktach z mediami;
- wymienia postacie związane z historią praw człowieka: Paweł Włodkowic, Jan z Trzciany, Thomas More, John Locke, Charles Montesquieu, Jean-Jacques Rousseau, Jean Henry Dunant i Eleanor Roosevelt*;
- zna etapy rozwoju prawa humanitarnego*;
- wyjaśnia, na czym polega współczesny system ochrony praw człowieka;
- wyjaśnia znaczenie pojęcia: łamanie praw człowieka, i podaje jego przykłady;
- zna podstawę prawną ochrony praw człowieka w Polsce i instytucje do tego powołane;
- przedstawia główne środki ochrony praw i wolności w Polsce;
- wyjaśnia znaczenie pojęcia: organizacja pozarządowa;
- przedstawia działania podejmowane przez ludzi i organizacje pozarządowe broniące praw człowieka;
- wymienia najważniejsze organizacje pozarządowe ochrony praw człowieka działające w Polsce i na świecie;
- wyjaśnia znaczenie pojęć: szowinizm, rasizm, antysemityzm, ksenofobia i homofobia;
- wie, w jakich przypadkach można złożyć skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu.

Program ma na celu rozwijanie społecznych i obywatelskich umiejętności ucznia.

Osiągnięcia szczegółowe ucznia w zakresie umiejętności

Uczeń:

- omawia transformację ustrojową i powstanie Konstytucji RP;
- rozróżnia władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą oraz strukturę samorządu w RP;
- określa fundamentalne zasady demokracji;
- ocenia realizację poszczególnych zasad demokracji w RP;
- porównuje zasady nabycia obywatelstwa: prawa krwi i prawa ziemi;
- analizuje zasady obywatelstwa polskiego, nabycie i utratę obywatelstwa;
- przygotowuje i wypełnia wnioski: o wydanie dowodu osobistego, o wydanie paszportu, o wydanie prawa jazdy, o zarejestrowanie motocykla i samochodu;
- omawia czynne i bierne prawo wyborcze;
- analizuje przyczyny niskiej frekwencji w wyborach i proponuje zmiany w prawie wyborczym;
- wskazuje dokumenty, które zawierają informacje publiczne, i określa zasady ich stosowania;
- analizuje przypadki, kiedy obywatel może spotkać się z odmową udostępniania informacji publicznej;
- potrafi zastosować odpowiednie procedury odwoławcze od decyzji urzędów;
- potrafi napisać podanie w formie żądania, zażalenia lub odwołania;
- sporządza urzędowy wniosek, skargę i odwołanie;
- określa, co to jest prawo; wskazuje różnice między normami prawnymi, religijnymi, moralnymi i obyczajowymi;
- rozróżnia elementy normy prawnej (hipotezę, dyspozycję i sankcję) oraz rodzaje norm;
- wskazuje funkcje i zadania prawa;
- potrafi scharakteryzować podstawowe zasady i prawa;
- określa konsekwencje ich łamania;
- uzasadnia potrzebę niezależności i niezawisłości sędziów;
- potrafi przedstawić hierarchię aktów prawnych;
- znajduje wskazany akt prawny i interpretuje proste przepisy prawne;
- określa różnice między prawem cywilnym, karnym i administracyjnym;
- wskazuje, w jakim kodeksie można znaleźć przepisy dotyczące konkretnej sprawy;
- sporządza pozew z powództwa cywilnego (według wzoru);
- rozróżnia prawa i obowiązki obywatela w trakcie postępowania karnego i cywilnego;
- przedstawia reprezentantów strony procesowej w postępowaniu karnym i cywilnym;
- uzasadnia potrzebę niezależności i niezawisłości sądów;
- omawia poszczególne etapy postępowania sądowego;
- określa główne prawa, jakie przysługują ofierze, sprawcy i świadkowi przestępstwa;
- sporządza zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa;
- uzasadnia znaczenie mediacji;
- omawia uprawnienia instytucji odpowiedzialnych za porządek i bezpieczeństwo wewnętrzne – rozpoznaje przejawy ich naruszenia;
- rozpoznaje loga poszczególnych instytucji i charakteryzuje zadania tych instytucji;
- nawiązuje kontakt (osobisty, telefoniczny lub mailowy) z funkcjonariuszem policji (np. dzielnicowym) i na podstawie uzyskanych informacji sporządza notatkę lub wykres dotyczący przestępczości w swojej okolicy;
- omawia problem przestępczości w Polsce;
- charakteryzuje zjawiska patologiczne i wie, jak można im przeciwdziałać;
- charakteryzuje zasady, według których nieletni odpowiadają za popełnienie przestępstwa;
- pozyskuje dane do sporządzenia wykresu lub notatki o przestępczości w najbliższym otoczeniu;
- omawia wpływ alkoholu i tytoniu na organizm człowieka;
- przedstawia przepisy prawne dotyczące sprzedaży i konsumpcji alkoholu, papierosów i narkotyków oraz wskazuje konsekwencje ich łamania;
- wyszukuje prawa i obowiązki ucznia, ujęte w przepisach prawa oświatowego;

- rozpoznaje przypadki naruszania praw ucznia, proponuje odpowiednie środki w celu ich ochrony;
- potrafi wyszukać instytucje, które zajmują się ochroną praw ucznia;
- charakteryzuje system oświatowy w Polsce;
- omawia na wybranych przykładach zasady przyjmowania do szkół wyższych w Polsce oraz możliwości podejmowania nauki w Unii Europejskiej;
- charakteryzuje podstawowe pojęcia związane z przynależnością do strefy Schengen: wiza, azyl, ekstradycja, ENA (Europejski Nakaz Aresztowania), Europejska Karta Ubezpieczenia Zdrowotnego;
- przedstawia, jak uniknąć ryzyka wypadku lub kradzieży, jak postąpić w ich przypadku, gdzie szukać pomocy;
- przedstawia możliwości zarobkowania młodych ludzi i zasady ich zatrudnienia w Polsce i w Unii Europejskiej;
- sporządza Europass-CV;
- przedstawia historię praw człowieka;
- charakteryzuje pojęcie praw człowieka;
- rozróżnia trzy generacje praw człowieka i wyjaśnia, jakie prawa zawierają;
- przedstawia katalog podstawowych praw człowieka i charakteryzuje prawa obywatelskie, polityczne, gospodarcze, socjalne i kulturalne;
- dokonuje analizy prawa do życia i ocenia problem eutanazji;
- określa przyczyny łamania praw człowieka;
- omawia przypadki łamania praw człowieka;
- znajduje informacje o naruszaniu praw człowieka w wybranej dziedzinie (np. prawa kobiet, prawa dziecka, wolność wyznania, prawo do edukacji, prawa humanitarne) i proponuje działania, które mogą temu zaradzić;
- wyszukuje przykłady naruszania prawa do prywatności;
- uzasadnia potrzebę funkcjonowania prawa, które chroni dobra osobiste;
- przedstawia główne środki ochrony praw i wolności w RP;
- uzasadnia, kiedy obywatel może wnieść skargę konstytucyjną;
- omawia podstawowe zadania Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka;
- ocenia pracę Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka, opierając się na przykładach z życia;
- potrafi napisać skargę do Rzecznika Praw Obywatelskich lub Rzecznika Praw Dziecka;
- klasyfikuje organizacje, które tworzą uniwersalny system rządowy i europejski system ochrony praw człowieka;
- uzasadnia znaczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu;
- omawia działalność podstawowych organizacji pozarządowych: Czerwonego Krzyża, Amnesty International, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka;
- potrafi napisać apel do organizacji pozarządowej;
- potrafi wskazać podobieństwa i różnice w zakresie ochrony przed dyskryminacją zawarte w tekstach *Międzynarodowego paktu praw obywatelskich i politycznych* i *Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej*;
- wyszukuje ze źródeł, prasy i życia codziennego przykłady dotyczące powyższych postaw.

Postawy i nawyki

Celem programu jest kształtowanie i wzmocnienie następujących postaw społecznych i obywatelskich uczniów:

- odczuwanie więzi ze wspólnotą lokalną, narodową;
- szacunek dla zasad państwa demokratycznego;
- poszanowanie prawa, obowiązku posiadania dokumentów i respektowania zasad obowiązujących w Polsce;

- zaangażowanie w kampanie, programy, akcje inicjowane przez instytucje i organizacje pozarządowe;
- poszanowanie wspólnego dobra;
- świadomość swoich praw i obowiązków, godzenia dobra i wolności własnej z dobrem i wolnością innych;
- odpowiedzialność za własne słowa i działania a także pełnione role społeczne;
- szukanie form współpracy i porozumienia z innymi;
- otwartość na odmienne poglądy, obyczaje i zachowania innych;
- tolerancja, przeciwstawianie się dyskryminacji i przeciwdziałanie przestępstwu;
- wrażliwość społeczna, reagowanie na krzywdę innych;
- poczucie sprawiedliwości społecznej;
- dostrzeganie łamania praw człowieka i wrażliwość na krzywdę innych;
- poszanowanie prawa do prywatności.

Kształcenie w zakresie rozszerzonym

Uczeń:

- podaje definicję socjologii, wymienia czołowych socjologów;*
- wskazuje podstawowe metody badawcze i stosowane techniki;*
- określa miejsce socjologii wśród innych nauk społecznych;*
- wyjaśnia znaczenie pojęć: istota społeczna, socjalizacja;
- wymienia czynniki determinujące życie społeczne, biologiczne, geograficzne, demograficzne i ekonomiczne;*
- przedstawia podstawowe potrzeby ludzkie;
- wymienia czynniki socjalizacji;
- omawia proces przechodzenia z jednej roli do drugiej;
- wyjaśnia pojęcia: więzi społeczne, stosunki międzyludzkie, technologia informacyjna, komunikacja międzyludzka, społeczeństwo masowe, wspólnota;
- omawia rolę Internetu w komunikacji międzyludzkiej;
- wyjaśnia znaczenie pojęć: hedonizm, utylitaryzm, norma społeczna, kontrola społeczna, anomia, dewiacja społeczna, stygmatyzacja społeczna;
- omawia przyczyny i skutki anomii;
- podaje przykłady norm społecznych;
- opisuje przejawy kontroli społecznej w życiu codziennym;
- wyjaśnia, jak dochodzi do stygmatyzacji społecznej i jakie mogą być jej skutki;
- wymienia elementy ładu społecznego;*
- omawia czynniki kształtujące ład społeczny;*
- wyjaśnia pojęcie instytucji społecznych;
- wymienia rodzaje instytucji społecznych;
- określa funkcje i zadania instytucji w społeczeństwie;
- wymienia rodzaje konfliktów społecznych;
- podaje źródła i mechanizmy konfliktów społecznych;
- omawia sposoby rozwiązywania konfliktów społecznych: arbitraż, mediacje, negocjacje, sąd, głosowanie, wybory;
- wyjaśnia, co to jest grupa społeczna;
- przedstawia cechy i funkcjonowanie grupy społecznej;
- definiuje pojęcie grup odniesienia pozytywnego i negatywnego, grupy odniesienia porównawczego i odniesienia normatywnego;

- wskazuje przyczyny poczucia upośledzenia lub uprzywilejowania społecznego;
- opisuje cechy współczesnej rodziny;
- omawia czynniki spajające rodzinę;
- podaje funkcje rodziny;
- wyjaśnia znaczenie pojęć: społeczeństwo, struktura społeczna, stratyfikacja społeczna, klasa, warstwa;*
- wyróżnia podstawowe elementy społeczeństwa: kulturę, strukturę i warunki bytu zbiorowości;*
- omawia różne koncepcje struktury społecznej;*
- opisuje strukturę klasowo-warstwową polskiego społeczeństwa i swojej społeczności lokalnej;
- wyjaśnia związek między nierównością społeczną a nierównością szans życiowych;
- wyjaśnia pojęcie i uwarunkowania pionowej i poziomej ruchliwości społecznej;
- opisuje mechanizm i skutki społecznego wykluczenia;
- podaje sposoby przeciwdziałania temu zjawisku;
- omawia sytuację życiową i szanse rozwoju młodych ludzi;
- przedstawia dwie drogi zmiany społecznej: rewolucję i reformę;
- wyjaśnia pojęcie adaptacji społecznej i wyróżnia jej rodzaje;
- wymienia czynniki determinujące zmiany społeczne;
- wymienia teorie rozwoju społecznego: linearną, cykliczną, dychotomiczną i ich przedstawicieli;
- omawia cechy współczesnego społeczeństwa: globalnego, informacyjnego, masowego, konsumpcyjnego, otwartego i postindustrialnego;
- wyjaśnia pojęcie macdonaldyzacji;
- wymienia kilka typów ruchów nastawionych na jednostkę i społeczeństwo, np. alternatywne, odkupieńcze, wsteczne, reformatorskie, rewolucyjne;
- omawia wybrany ruch społeczny np. „Solidarność”, ruch na rzecz ochrony środowiska czy emancypacji kobiet;
- przedstawia dwie koncepcje narodu: etniczno-kulturową i polityczną;
- wymienia i omawia czynniki narodotwórcze;
- omawia czynniki sprzyjające asymilacji oraz służące zachowaniu tożsamości narodowej;
- wymienia prawa, jakie im przysługują na podstawie Konstytucji RP;
- wyjaśnia, dlaczego w Europie integracja imigrantów z państw pozaeuropejskich rodzi trudności;
- wymienia czynniki mające wpływ na integrację europejską;
- wyjaśnia, dlaczego doszło do integracji narodów w świecie zachodnim;
- określa rolę chrześcijaństwa w procesie integracji;
- omawia międzynarodowy system ochrony praw mniejszości;
- przedstawia modele polityki wobec mniejszości narodowych;
- wymienia podłoże najczęściej spotykanych konfliktów społecznych w Azji, Afryce i Ameryce Południowej;
- omawia przyczyny i skutki konfliktów społecznych w wybranych państwach ww. kontynentów;
- omawia sposoby rozwiązywania długotrwałych konfliktów między narodami;
- wyjaśnia pojęcia: kultura, kontrkultura, korelat, neokatechumenat, happening, pluralizm kulturowy, etymologia, komercjalizacja;
- wymienia typy kultury;
- wskazuje wpływ kultury na życie społeczne;
- podaje przykłady elementów kultury narodowej pochodzącej z obcych kultur;
- wymienia subkultury o charakterze agresywnym i religijnym;
- przedstawia zagrożenia, jakie niosą subkultury dla jednostki i społeczeństwa;
- zna i wyjaśnia różne filozoficzne koncepcje sprawiedliwości;
- przedstawia rolę szkoły i edukacji oficjalnej i nieformalnej we współczesnym społeczeństwie informacyjnym;
- wskazuje działania, które mogą podejmować: państwo, władze samorządowe oraz organizacje społeczne, by zwiększyć równość szans w dostępie do edukacji;

- wyjaśnia zależności między systemem edukacyjnym a rynkiem pracy, wskazuje przykłady ich niedopasowania;
- wyjaśnia pojęcie kształcenie ustawiczne, strategia lizbońska, uniwersytet trzeciego wieku;
- wyjaśnia, w jaki sposób można podnosić lub zmieniać swoje kwalifikacje zawodowe;
- wyjaśnia pojęcia: obywatelstwo, apatryda, cudzoziemiec;
- przedstawia procedury nabywania i zrzekania się polskiego obywatelstwa;
- wyjaśnia, czym obywatelstwo różni się od narodowości;
- wymienia konstytucyjne obowiązki obywateli RP;
- wyjaśnia pojęcia: demagogia, uspołecznienie, wolontariusz;
- wyjaśnia, na czym polega nieposłuszeństwo obywatelskie i jakie niesie za sobą dylematy; podaje jego historyczne i współczesne przykłady;
- określa formy obywatelskiego nieposłuszeństwa;
- omawia warunki dopuszczalności obywatelskiego nieposłuszeństwa;
- przedstawia filozoficzny rodowód koncepcji społeczeństwa obywatelskiego (J. Locke, G. Hegel, A. de Tocqueville);
- wymienia podmioty społeczeństwa obywatelskiego;
- wyjaśnia, jak powstaje i jakie znaczenie dla społeczeństwa obywatelskiego ma kapitał społeczny (zaufanie, sieci współpracy i system efektywnych norm);
- opisuje formy aktywności obywateli w ramach społeczności lokalnej, regionu, państwa oraz na poziomie globalnym;
- przedstawia zasady zakładania i funkcjonowania stowarzyszeń, fundacji i organizacji pożytku publicznego w Polsce,
- wyjaśnia, jak kształtuje się opinia publiczna i jakie są sposoby jej wyrażania;
- wskazuje przykłady wpływu opinii publicznej na decyzje polityczne;
- wyjaśnia, na czym polega specyfika marketingu społecznego;
- wyjaśnia, co to jest komunikacja i wymienia jej rodzaje: werbalna i niewerbalna oraz typy;
- opisuje funkcje mediów w państwie demokratycznym i niedemokratycznym;
- przedstawia najważniejsze media w Polsce i na świecie (odbiorcy, zasięg, forma przekazu, orientacja ideologiczna, typ własności);
- wyjaśnia, jakimi zasadami etycznymi powinny się kierować media;
- wyjaśnia, na czym polega zasada wolności słowa; wskazuje na przypadki jej nadużycia;
- wyjaśnia pojęcie Internetu;
- wymienia najpopularniejsze usługi sieciowe: www, poczta elektroniczna, spam, FTP, grupy dyskusyjne, USENET, fora dyskusyjne, komunikatory internetowe, telefonia internetowa, media internetowe, serwisy społecznościowe;
- przedstawia różne rozumienia pojęcia „polityka”;
- omawia to pojęcie w ujęciu historycznym;
- wymienia najważniejsze dyscypliny politologii;
- wyjaśnia znaczenia pojęcia „demokracja”;
- wskazuje najważniejsze cechy demokracji;
- omawia fazy rozwoju demokracji w ujęciu historycznym;
- opisuje polskie tradycje demokratyczne (parlamentaryzm I Rzeczypospolitej, Konstytucja 3 maja, II Rzeczpospolita);
- wyjaśnia pojęcia: demokracja szlachecka, konfederacja;
- wymienia zasady demokracji;
- opisuje wartości będące fundamentem współczesnej demokracji;
- podaje różne sposoby rozumienia wolności, równości i sprawiedliwości;
- rozumie, w jakim stopniu demokracja sprzyja pokojowemu rozwiązywaniu konfliktów;
- wymienia formy demokracji: bezpośrednio (referendum, zgromadzenie, plebiscyt i inicjatywa ludowa) i pośrednie;
- wyjaśnia, jak są przeprowadzane i jaką rolę odgrywają wybory współczesnej demokracji;
- wyjaśnia, czym jest referendum;

- podaje wyznaczniki kultury politycznej;
- wymienia podstawowe rodzaje kultury politycznej: kultura zaściankowa, podporządkowania, uczestnictwa i obywatelska;
- wymienia najważniejsze ideologie polityczne;
- wyjaśnia pojęcie ideologii;
- podaje najważniejszych przedstawicieli ideologii;
- wyjaśnia pojęcie „doktryny polityczne”;
- podaje typy i rodzaje doktryn politycznych;
- wyjaśnia pojęcie „program polityczny”;
- wymienia części składowe programów politycznych;
- wymienia instytucje, które współcześnie zajmują się opracowywaniem programów (think tanki, Centrum im. Adama Smitha, Ośrodek Myśli Politycznych, Ośrodek Analiz Polityczno-Prawnych);
- wyjaśnia pojęcie partia polityczna;
- przedstawia podział partii politycznych ze względu na strukturę organizacyjną, program polityczny, społeczny;
- wyjaśnia pojęcie system partyjny;
- podaje typy systemów: jednopartyjny, dwupartyjny, wielopartyjny;
- omawia powyższe systemy, uwzględniając w systemie wielopartyjnym: system partii dominującej, system kooperacji partii, system dwublokowy i system rozbicia wielopartyjnego;
- wyjaśnia pojęcia: statut partii politycznej, osoba prawna, osobowość prawna;
- podaje zasady przynależności do partii;
- wymienia kluby parlamentarne w Sejmie VI kadencji;*
- opisuje podstawowe zasady ordynacji większościowej i proporcjonalnej w państwach z systemem dwupartyjnym i wielopartyjnym;
- wyjaśnia znaczenie proggu wyborczego dla reprezentatywności wyborów i tworzenia rządzącej koalicji;
- wyjaśnia pojęcie państwa;
- wymienia cechy państwa;
- opisuje najważniejsze teorie genezy państwa (Arystotelesa, teistyczna, umowy społecznej, podboju i przemocy, marksistowską);
- wyjaśnia na przykładach relacje między narodem a państwem;
- wyjaśnia pojęcia: władza państwowa, legitymizacja władzy, alienacja władzy, korupcja, biurokratyzacja, partykularyzm, klientelizm, nepotyzm, brutalizacja metod rządzenia;
- wymienia typologię władzy wg Maxa Webera (legalna, tradycyjna i charyzmatyczna);
- wymienia główne i szczegółowe funkcje państwa;*
- wyjaśnia pojęcia: abolicja, amnestia, państwo opiekuńcze;*
- omawia poszczególne funkcje państwa;*
- wyjaśnia znaczenie pojęć: monarchia, republika, państwo policyjne, demokratyczne, autorytarne i totalitarne, federacyjne, unitarne, autonomia;*
- przedstawia na schemacie podział państw ze względu na różne kryteria;*
- wymienia wszystkie państwa europejskie będące monarchiami;
- wyjaśnia pojęcie: model ustrojowy, CIA, FBI, kontrasygnata;
- wymienia współczesne modele ustrojowe: system prezydencki, semiprezydencki (mieszany, półprezydencki), parlamentarny (gabinetowo-parlamentarny, parlamentarno-gabinetowy, kanclerski) oraz parlamentarno-komitetowy;
- podaje cechy charakterystyczne różnych modeli ustrojowych państw demokratycznych;
- wyjaśnia, jaki model obowiązuje w Polsce;
- wyjaśnia pojęcie odpowiedzialności i impeachmentu;
- przedstawia zasady odpowiedzialności konstytucyjnej i politycznej;
- wskazuje, kto im podlega;
- wymienia funkcje religii;
- wymienia i omawia najważniejsze kościoły i związki wyznaniowe w Polsce;

- wyjaśnia pojęcia: konkordat, związek wyznaniowy;
- opisuje współczesne modele stosunków między władzą świecką a władzą duchowną (uprzywilejowanie głównego wyznania, państwo ateistyczne, państwo neutralne światopoglądowo);
- omawia przepisy Konstytucji RP dotyczące relacji państwo – Kościół;
- podaje najważniejsze postanowienia konkordatu;
- wyjaśnia terminy: sesja plenarna, komisja parlamentarna, kworum, interpelacja, zapytania poselskie;
- wymienia i ilustruje przykładami funkcje władzy ustawodawczej;
- podaje główne funkcje izby wyższej i niższej parlamentów w wybranych państwach: Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych i Niemczech;
- podaje przykłady państw z parlamentem jednoizbowym;
- wyjaśnia pojęcie kohabitacja;
- wyjaśnia, jaką rolę we współczesnych państwach może pełnić głowa państwa;
- podaje przykłady urzędujących głów państw (monarchów i prezydentów);
- podaje modele, według których może być zorganizowana władza wykonawcza (monokratyczny lub dualistyczny);
- omawia (na przykładach) patologie życia publicznego (np. korupcja, nepotyzm, klientelizm) i wyjaśnia, dlaczego wpływają one destrukcyjnie na życie publiczne;
- wyjaśnia, dlaczego tak wielu obywateli nie uczestniczy w życiu politycznym i przedstawia sposoby zwiększania poziomu partycypacji;
- wyjaśnia pojęcie konstytucji;
- wymienia rodzaje konstytucji;
- przedstawia konstytucyjne zasady ustroju państwa;
- wyjaśnia konstytucyjne pojęcie suwerenności;
- wyjaśnia relacje między prawem międzynarodowym (w tym unijnym) a prawem krajowym;
- omawia postanowienia dotyczące rodzajów stanów nadzwyczajnych i warunków ich wprowadzenia;
- przedstawia procedurę zmiany konstytucji;
- wyjaśnia pojęcia: transformacja ustrojowa i „Okrągły stół”;
- omawia postanowienia „Okrągłego stołu”;
- wyjaśnia zasady prawa konstytucyjnego;
- wyjaśnia pojęcia: bierne i czynne prawo wyborcze, kadencja, mandat, wotum nieufności, kworum;
- wymienia organy Sejmu;
- omawia funkcje Sejmu;
- wymienia kompetencje Sejmu i Senatu w państwie i przedstawia znaczenie obu izb oraz Zgromadzenia Narodowego w systemie władz Rzeczypospolitej Polskiej;
- wyjaśnia, kto może zostać prezydentem w RP;
- omawia funkcje Prezydenta RP;
- przedstawia sytuacje, kiedy Prezydent RP może być zawieszony lub usunięty z urzędu;
- omawia procedury powoływania i odwoływania rządu;
- przedstawia uprawnienia Rady Ministrów;
- omawia zadania administracji;
- określa kompetencje i procedurę powoływania wojewody;
- wymienia organy odpowiedzialne za bezpieczeństwo państwa i obywateli;
- omawia kompetencje Najwyższej Izby Kontroli;
- przedstawia uprawnienia Rzecznika Praw Obywatelskich;
- opisuje procedurę lustracyjną i wskazuje kategorie osób, które jej podlegają;
- wymienia podstawowe zadania Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji, Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów oraz Urzędu Kontroli Elektronicznej;
- wymienia jednostki podziału administracyjnego;
- przedstawia zadania i kompetencje samorządu gminnego, powiatowego i wojewódzkiego;

- omawia formy demokracji przedstawicielskiej i bezpośredniej w samorządach terytorialnych; opisuje instytucję referendum lokalnego;
- wyjaśnia, jakie są źródła dochodów samorządów (dochody własne, dotacje, subwencje) i jak jest uchwalany budżet gminy;
- opisuje uprawnienia nadzorcze premiera i wojewody wobec samorządów terytorialnych;
- wyjaśnia pojęcia: prawo, przepis prawny i norma prawna;
- wymienia funkcje i zadania prawa;
- wyjaśnia zasady hierarchiczności, spójności i zupełności w systemie prawnym;
- omawia skład normy prawnej (hipoteza, dyspozycja, sankcja);
- wskazuje gałęzie prawa i kodeksy, w których szukać należy odpowiednich przepisów;
- wyjaśnia pojęcia: system prawny, system prawa stanowionego, Common Law (j. angielski prawo wspólne), prawo precedensowe, ława przysięgłych;
- wymienia podmioty prawa międzynarodowego (państwa, organizacje międzynarodowe, narody);
- wymienia organy, które stoją na straży praworządności w Polsce;
- wymienia źródła prawa w Polsce;
- omawia różnice między sędziami i ławnikami;
- przedstawia hierarchię aktów prawnych w Polsce;
- wymienia konstytucyjne zasady funkcjonowania sądów;
- przedstawia strukturę sądownictwa w Polsce;
- omawia sposób powoływania i zadania Sądu Najwyższego, Trybunału Stanu i Trybunału Konstytucyjnego;
- wymienia główne zasady postępowania cywilnego (rozpoznawczego: procesowego oraz nieprocesowego i egzekucyjnego) oraz sposoby zaskarżania orzeczeń;
- wyjaśnia pojęcia: osoba fizyczna, osoba prawna, zdolność do czynności prawnych, odpowiedzialność cywilna;
- wymienia przeszkody zawarcia związku małżeńskiego;
- wyjaśnia, na czym polega władza rodzicielska;
- wymienia prawa i obowiązki dzieci;
- wyjaśnia pojęcie: wspólnota majątkowa, ubezwłasnowolnienie, intercyza, separacja, pokrewieństwo, powinowactwo;
- wymienia warunki zawarcia związku małżeńskiego;
- wymienia kary i środki karne;
- wyjaśnia pojęcia: odpowiedzialność karna, przestępstwo, wykroczenie, zbrodnia, występki, oskarżyciel posiłkowy;
- opisuje przebieg postępowania karnego, wymienia uczestników procesu karnego;
- podaje przykłady przestępstw ściganych z oskarżenia publicznego lub prywatnego;
- wymienia i wyjaśnia zasady stosowane w prawie karnym;
- przedstawia strukturę sądownictwa administracyjnego;
- opisuje przebieg postępowania administracyjnego;
- wymienia podstawowe zasady postępowania administracyjnego;
- wymienia instytucje, do których można zwrócić się o pomoc prawną w konkretnych sytuacjach;
- przedstawia rys historyczny, rodowód praw człowieka;
- omawia katalog najważniejszych praw człowieka;
- wymienia organizacje zajmujące się prawami człowieka;
- opisuje system ochrony praw człowieka funkcjonujący na mocy Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz Międzynarodowych Paktów Praw Człowieka Narodów Zjednoczonych;
- wymienia regionalne systemy ochrony praw człowieka: amerykański, afrykański, arabski i europejski*;
- przedstawia sposób działania i podaje sprawy, jakie rozpatruje Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu;
- wymienia środki i mechanizmy ich ochrony w Polsce;
- przedstawia prawa i wolności zagwarantowane w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej;

- wymienia instytucje działające w Polsce, które gwarantują przestrzeganie praw człowieka;
- wymienia najważniejsze międzynarodowe organizacje zajmujące się ochroną praw człowieka (Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża, Amnesty International, Międzynarodowa Komisja Prawników, Humany Rightst Watch) oraz polskie organizacje: Polski Czerwony Krzyż, Helsińska Fundacja Praw Człowieka;
- wymienia podmioty oraz zasady prawa międzynarodowego (zasadę suwerenności, wzajemności, *pacta sunt servanda*);
- przedstawia uczestników stosunków międzynarodowych;
- wymienia przyczyny konfliktów we współczesnym świecie;
- przedstawia inicjatywy na rzecz pokoju, demokracji i praw człowieka (w tym działania laureatów Pokojowej Nagrody Nobla);
- definiuje pojęcie racja stanu;
- omawia znaczenie w polityce zagranicznej polskiej racji stanu;
- przedstawia działania Polski w dziedzinie pomocy rozwojowej;
- wymienia kierunki polskiej polityki zagranicznej;
- wymienia główne podmioty prawa międzynarodowego;
- przedstawia podstawowe zasady prawa międzynarodowego;
- podaje źródła prawa międzynarodowego;
- podaje cele i metody działania ONZ;
- wymienia kompetencje organów ONZ;
- wymienia racjonalne systemy bezpieczeństwa i współpracy;
- wymienia najważniejsze operacje wojskowe NATO;
- przedstawia cele i organy NATO, wyjaśnia, jak powstało;
- wymienia instytucje odpowiedzialne za prowadzenie polskiej polityki zagranicznej;
- wymienia wszystkie państwa, z którymi graniczymy;
- omawia genezę i przebieg integracji europejskiej;
- wyjaśnia pojęcie integracji europejskiej;
- wymienia formy integracji państw na różnych płaszczyznach;
- przedstawia ludzi związanych z integracją i jej poszczególne fazy;
- przedstawia sposoby podejmowania decyzji politycznych i gospodarczych w Unii Europejskiej;
- wymienia najważniejsze postanowienia traktatów obowiązujących w Unii Europejskiej;
- wymienia główne organy Unii Europejskiej;
- omawia działalność poszczególnych organów;
- wymienia najważniejsze wymagania, którym powinny sprostać państwa kandydujące do Unii;
- wymienia prawa i obowiązki wynikające z posiadania obywatelstwa Unii Europejskiej;
- podaje ogólne zasady korzystania z funduszy unijnych przez obywateli, przedsiębiorstwa i inne organizacje w Polsce;
- przedstawia na schemacie organy Unii Europejskiej i jej symbole;
- przedstawia polskie inicjatywy w pracach ONZ.

Program ma na celu rozwijanie społecznych i obywatelskich umiejętności.

c) Oczekiwane osiągnięcia szczegółowe ucznia w zakresie umiejętności

(* Osiągnięcia wykraczające poza podstawę programową).

Uczeń:

- uzasadnia własne stanowisko;
- analizuje teksty źródłowe i wyciąga wnioski;
- korzysta z różnych źródeł informacji;
- wyszukuje informacje na temat życia publicznego;
- uzasadnia, że człowiek jest istotą społeczną;*

- rozróżnia socjalizację pierwotną i wtórną;
- porównuje modele socjalizacji charakterystyczne dla własnej grupy wiekowej i pokolenia rodziców;
- interpretuje wybrane role społeczne;
- wyraża i uzasadnia własne zdanie, np. na temat stereotypów;
- analizuje pojęcie tożsamości i podejmuje próbę odpowiedzi na pytanie: kim jestem?
- charakteryzuje wybrane zbiorowości społeczne;
- rozróżnia rodzaje więzi społecznych;
- opisuje tworzenie się stosunków i więzi społecznych;
- uzasadnia własny pogląd na temat roli Internetu w komunikacji międzyludzkiej;
- potrafi wysunąć argumenty „za” i „przeciw” korzystaniu z Internetu;
- omawia funkcje norm społecznych w życiu społecznym;
- analizuje przykłady sankcji prawnych, etycznych, satyrycznych i religijnych, w oparciu o różne źródła informacji;
- uzasadnia relatywny charakter dewiacji;
- wskazuje okoliczności, które mogą wywołać anomie;
- wyszukuje przykłady stygmatyzacji społecznej;
- rozróżnia rodzaje grup społecznych ze względu na wielkość, rodzaj zorganizowania, charakter członkostwa i typ więzi;
- charakteryzuje cechy grup swoich i obcych w oparciu o różne źródła informacji;
- uzasadnia niski poziom zaufania społecznego do instytucji społecznych;
- wskazuje przykłady konfliktów społecznych z życia codziennego;
- analizuje przyczyny konfliktów społecznych;
- uzasadnia swoje stanowisko na temat konsensusu;
- wskazuje przyczyny upośledzenia lub uprzywilejowania społecznego, korzystając z tekstów źródłowych;
- uzasadnia skutki „jakie może wywołać” porównywanie się do innych grup i jednostek oraz do poprzednio zajmowanej pozycji;
- charakteryzuje swoją grupę odniesienia normatywnego pod kątem norm, wartości, wzorów zachowań;
- uzasadnia skuteczność funkcjonowania instytucji społecznych;
- porównuje i ilustruje przykładami różne modele rodziny;
- wyszukuje w swoim środowisku instytucje wspierające rodzinę;
- ocenia kondycję polskiej rodziny;
- omawia sposoby zapobiegania degradacji rodziny;
- analizuje strukturę demograficzną społeczności uczniowskiej swojej szkoły;
- analizuje i uzasadnia, jaki jest związek między nierównościami społecznymi a nierównościami szans życiowych;
- analizuje źródła statystyczne;
- analizuje sposoby adaptacji do zmiany społecznej na podstawie obserwacji i tekstów kultury;
- charakteryzuje historyczne formy organizacji społeczeństwa: pierwotne, feudalne i industrialne;
- uzasadnia, jakie formy spędzania czasu są najbardziej korzystne;
- charakteryzuje miejsce Polski wśród największych państw europejskich;
- uzasadnia własne stanowisko na temat ukształtowania się klasy średniej w Polsce;
- analizuje przykłady awansu i degradacji grup społecznych w powojennej historii Polski;
- analizuje przykłady wyrównywania szans życiowych w Polsce w oparciu o różne źródła informacji;
- wyszukuje adresy instytucji państwowych i samorządowych oraz organizacji pozarządowych z własnego środowiska, które zajmują się udzielaniem pomocy młodym ludziom;
- charakteryzuje zmiany, jakie zaszły w strukturze społeczeństwa polskiego w ostatnim czasie;
- porównuje skalę nierówności społecznych w Polsce i wybranym państwie;
- charakteryzuje problemy życia społecznego w Polsce;
- rozważa, jakie są możliwości rozwiązywania problemów społecznych;

- analizuje możliwości, jakie daje profilaktyka;
- wyszukuje w tekście i rozróżnia różne formy adaptacji społecznej: konformizm, innowację, rytua-
lizm, wycofanie i bunt;
- porównuje dwie drogi zmian: rewolucji i reformy;
- charakteryzuje teorie rozwoju społecznego;
- uzasadnia, które teorie najlepiej oddają istotę rozwoju społecznego;
- charakteryzuje współczesne ruchy społeczne: anarchizm, feminizm, pacyfizm, ekologizm;
- porównuje metody walki stosowane przez przedstawicieli ruchu anarchistycznego, pacyfistyczne-
go i obywatelskiego;
- wyszukuje przykłady działalności wybranych ruchów społecznych w różnych źródłach informacji;
- charakteryzuje społeczeństwo narodowo-państwowe;
- charakteryzuje postawy współczesnych Polaków wobec ojczyzny i narodu;
- wyszukuje wybitnych twórców kultury, których dzieła mają duży wpływ na budzenie świadomości
narodowej z różnych źródeł informacji;
- rozpoznaje przejawy ksenofobii, antysemityzmu, rasizmu i szowinizmu; uzasadnia potrzebę prze-
ciwstawienia się tym zjawiskom;
- wyszukuje z tekstów źródłowych i życia codziennego przykłady ksenofobii, antysemityzmu, rasi-
zmu i szowinizmu;
- charakteryzuje mniejszości narodowe i etniczne oraz grupy imigrantów żyjące w Polsce;
- ocenia postawy Polaków wobec innych narodów i ludzi;
- wyszukuje podstawy prawne dotyczące mniejszości narodowych, etnicznych i grup imigrantów w
Polsce z różnych źródeł informacji;
- omawia przykłady z najbliższego otoczenia dotyczące funkcjonowania tych mniejszości;
- przygotowuje prezentację multimedialną dotyczącą imprez kulturalnych wybranej mniejszości na-
rodowej;
- ocenia sytuację imigrantów w Polsce;
- wyszukuje różnice etniczne, religijne, kulturowe i historyczne zbiorowości europejskich korzysta-
jących z różnych źródeł,
- uzasadnia, że dążenia do politycznej i ekonomicznej odrębności powodują dezintegrację świata
zachodniego;
- analizuje europejskie dokumenty dotyczące mniejszości narodowych – „Konwencja ramowa o
ochronie mniejszości narodowych” z 1993 r. oraz „Europejska karta języków mniejszościowych
lub regionalnych” z 1992 r.
- wskazuje przyczyny upośledzenia lub uprzywilejowania społecznego korzystając z tekstów źró-
dłowych;
- porównuje różne modele polityki wybranych państw wobec mniejszości narodowych i imigrantów;
- uzasadnia znaczenie piłki nożnej w polityce państw Ameryki Łacińskiej korzystając ze źródeł i
wiedzy pozaźródłowej,
- przygotowuje prezentację multimedialną;
- charakteryzuje poszczególne typy kultury;
- rozróżnia normatywne i opisowe pojęcie kultury;
- rozpoznaje najważniejsze cechy kultury wskazanej społeczności;
- charakteryzuje religijność współczesnych Polaków;
- ocenia wpływ kontrkultury na życie społeczne;
- uzasadnia przyczyny pluralizmu kulturowego współczesnego społeczeństwa; analizuje conse-
kwencje tego zjawiska;
- rozróżnia tolerancję od akceptacji; ocenia ich znaczenie dla życia społecznego;
- interpretuje stwierdzenie „kultura wyznacznikiem hierarchii i wartości społecznych”
- ocenia, czy proces globalizacji zagraża kulturze narodowej;
- wykazuje wpływ postępu technicznego na kulturę;
- charakteryzuje wpływ subkultur na kształtowanie postaw współczesnej młodzieży;
- charakteryzuje subkultury młodzieżowe w Polsce i Europie;

- uzasadnia swoje stanowisko wobec subkultur;
- rozpatruje argumenty przemawiające za swobodą prowadzenia badań genetycznych oraz ich prawnym zakazem;
- uzasadnia traktowanie kary jako odpłaty lub jako sposobu resocjalizacji;
- rozważa racje sporów o dopuszczalność aborcji i eutanazji;
- rozważa argumenty i kontrargumenty sporu stron o przyznanie mniejszościom seksualnym takich samych praw, jakie mają osoby heteroseksualne;
- analizuje na podstawie źródeł spory dotyczące badań naukowych i ich zastosowania, np. w medycynie;
- charakteryzuje polski system oświaty;
- wyszukuje z różnych źródeł informacje dotyczące programów edukacyjnych dla młodzieży;
- przedstawia przykłady niedopasowania systemu edukacyjnego do rynku pracy korzystając z różnych źródeł informacji;
- wyszukuje informacje z różnych źródeł na temat oferty edukacyjnej najbliższego otoczenia;
- pozyskuje informacje na temat programu „Uczenie się przez całe życie” oraz jego komponentów;
- uzasadnia, dlaczego uczenie się przez całe życie jest jednym z warunków sukcesu w karierze zawodowej;
- wyszukuje informacji dotyczące obywatelstwa korzystając z różnych źródeł informacji;
- przedstawia przykłady nadania obywatelstwa przez Prezydenta RP korzystając z różnych źródeł informacji;
- uzasadnia własne stanowisko na temat nieakceptowania przez Polskę podwójnego obywatelstwa;
- znajduje i wykorzystuje informacje dotyczące obowiązków obywatelskich;
- porównuje procedury procesu naturalizacji obowiązujące w USA i w Polsce;
- uzasadnia znaczenie postaw i cnót obywatelskich: troska o dobro wspólne, odpowiedzialność, aktywność, solidarność, odwaga cywilna, roztropność, tolerancja;
- analizuje wzory obywatelskiego działania;
- wyszukuje przykłady nie przejawiania troski o środowisko naturalne;
- uzasadnia własną opinię na temat płacenia podatków;
- wyszukuje przykłady form obywatelskiego nieposłuszeństwa korzystając z różnych źródeł informacji;
- argumentuje, czy obywatelskie nieposłuszeństwo w społeczeństwie demokratycznym jest uzasadnione;
- charakteryzuje cechy społeczeństwa obywatelskiego;
- charakteryzuje bariery w procesie kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego w Polsce;
- charakteryzuje lokalne organizacje pozarządowe;
- uzasadnia znaczenie swobody zrzeszania się dla jakości życia publicznego;
- opracowuje według wzoru projekt statutu stowarzyszenia (nazwa, siedziba, członkowie, władze, majątek, zasady, zmiany statutu i rozwiązywania stowarzyszenia);
- wyszukuje informacje;
- przygotowuje prezentację dotyczącą organizacji pozarządowych działających w regionie;
- odczytuje i interpretuje tabele i wykresy prezentujące wyniki badania opinii publicznej;
- przeprowadza w najbliższym otoczeniu mini sondaż opinii publicznej na wskazany temat i interpretuje jego wyniki;
- analizuje wybraną kampanię społeczną z punktu widzenia jej celów i sposobów realizacji;
- charakteryzuje wybrane media lokalne;
- analizuje przekazy medialne;
- ocenia ich wiarygodność i bezstronność;
- uzasadnia znaczenie niezależności i pluralizmu mediów;
- ocenia przykłady kontrowersyjnych działań dziennikarzy i mediów pod względem etycznym;
- odróżnia informacje od komentarzy;
- ocenia skutki ograniczenia niezależności i pluralizmu mediów;
- ocenia zasoby Internetu z punktu widzenia rzetelności i wiarygodności informacyjnej;

- charakteryzuje różne koncepcje polityki;
- analizuje różnice i podobieństwa między różnymi koncepcjami polityki;
- analizuje źródła;
- interpretuje słowa W. Churchilla na temat demokracji;
- charakteryzuje główne fazy kształtowania się systemu demokratycznego;
- charakteryzuje wkład Polski w rozwój demokracji;
- charakteryzuje wartości demokratyczne: wolność, równość, sprawiedliwość oraz porządek i efektywność;
- analizuje teksty źródłowe i na ich podstawie uzasadnia konieczność rozdziału poszczególnych władz;
- rozpoznaje przejawy łamania zasad i procedur demokratycznych w życiu publicznym – w państwie, społeczności lokalnej i życiu szkoły;
- przedstawia kto ma prawo ogłosić referendum krajowe i kiedy wynik jest wiążący, kto stwierdza ważność wyników głosowania itp. w oparciu o różne źródła informacji;
- rozważa, jak we współczesnym świecie można realizować inne formy demokracji bezpośredniej;
- korzystając z różnych źródeł informacji, opisuje przebieg debaty publicznej na wybrany temat;
- formułuje własne stanowisko;
- ocenia jakość argumentacji stron w debacie;
- porównuje pozycję, jaką zajmuje człowiek w ideologii konserwatywnej, nacjonalistycznej, faszystowskiej, liberalnej, komunistycznej oraz społecznej nauce Kościoła;
- charakteryzuje najważniejsze ideologie: konserwatyzm, liberalizm, naukę społeczną Kościoła, socjalizm, komunizm, faszyzm; odwołuje się do przykładów historycznych;
- wyszukuje z tekstu elementy populistyczne;
- analizuje teksty źródłowe, interpretuje je;
- charakteryzuje najważniejsze współczesne doktryny polityczne;
- uzasadnia, skąd pochodzi podział doktryn na lewicowe, centrowe i prawicowe;
- zajmuje stanowisko np. w sprawie podziału doktryn i argumentuje je;
- przeprowadza krytyczną analizę programów i innych materiałów wyborczych partii politycznych ze względu na zawartość merytoryczną i formę przekazu;
- charakteryzuje kulturę polityczną współczesnej Polski (normy, formy komunikacji, poziom partycypacji, natężenie konfliktów);
- analizuje wybrane konflikty wartości i interesów ujawniające się w debacie publicznej w Polsce;
- przedstawia tendencje zmian zachodzących w partiach;
- analizuje ustawę o partiach politycznych;
- charakteryzuje system monopartyjny, dwupartyjny, wielopartyjny;
- przedstawia system partyjny wybranego przez siebie państwa (do wyboru spośród Wielkiej Brytanii, Niemiec, Francji, Stanów Zjednoczonych) na podstawie samodzielnie zebranych wiadomości;
- charakteryzuje polską scenę polityczną;*
- porównuje funkcje partii politycznych w państwach demokratycznych i niedemokratycznych;
- charakteryzuje system finansowania partii;*
- analizuje ustawę o partiach politycznych;*
- charakteryzuje metodę przeliczania głosów w systemie proporcjonalnym;
- porównuje ordynację większościową i proporcjonalną;
- charakteryzuje zjawisko legitymizacji władzy, odnosząc teorie Maxa Webera do historycznych i współczesnych przykładów;
- analizuje problem zachowania suwerenności zewnętrznej państwa we współczesnym świecie;
- analizuje przykłady, z życia codziennego, poszczególnych funkcji państwa;*
- klasyfikuje poszczególne funkcje państwa na podstawie materiałów źródłowych;*
- ocenia wypełnianie obowiązków wobec społeczeństwa przez państwo;*
- charakteryzuje współczesne formy ustrojowe wybranych państw;*
- uzasadnia własne stanowisko na temat autonomii, czy przyznanie autonomii jednemu lub kilku regionom Polski zagroziłoby jedności państwa?*

- charakteryzuje krótko ustroje polityczne Niemiec, Wielkiej Brytanii, Francji, Stanów Zjednoczonych, Szwajcarii, Włoch i Rosji na podstawie samodzielnie zebranych informacji;
- wskazuje podobieństwa i różnice między odpowiedzialnością polityczną a konstytucyjną;
- charakteryzuje przykłady kiedy prezydent może być pociągnięty do odpowiedzialności konstytucyjnej na podstawie fragmentów ustawy o Trybunale Stanu;
- charakteryzuje typy religii: animizm, teizm, politeizm, monoteizm;
- ocenia przemiany ruchu ekumenicznego w Polsce i na świecie na przełomie XX i XXI wieku;
- ocenia zasadność immunitetu parlamentarnego;
- odróżnia jego formy (immunitet formalny, materialny);
- analizuje procedurę tworzenia prawa przez parlament;
- opisuje mechanizm tworzenia koalicji rządowej;
- charakteryzuje rolę opozycji w parlamencie;
- charakteryzuje kompetencje rządu w państwie demokratycznym i relacje między rządem a głową państwa;
- wskazuje tytuły jakie może nosić monarcha korzystając z tekstów źródłowych;
- rozważa problemy polityki bezpieczeństwa socjalnego;
- rozpoznaje przejawy populizmu i wyjaśnia, dlaczego stanowi on zagrożenie dla demokracji;
- charakteryzuje sposoby, jakimi partie polityczne walczą o elektorat i ocenia te działania według standardów demokracji;
- charakteryzuje rolę jaką w państwie demokratycznym pełnią ruchy obywatelskiego sprzeciwu i emancypacji;
- wskazuje procedury zmiany konstytucji na podstawie analizy tekstu Konstytucji RP;
- wykazuje, że należy ją zaliczyć do konstytucji sztywnych;
- uzasadnia znaczenie konstytucji;
- przygotowuje prezentację multimedialną dotyczącą historii polskiego konstytucjonalizmu;
- charakteryzuje zmiany ustrojowe wprowadzone po 1989 r.*
- ocenia reformy przeprowadzone na przełomie lat 80./90., uzasadnia swoją ocenę*;
- analizuje artykuły Konstytucji;
- charakteryzuje relacje między prawem międzynarodowym a prawem krajowym;
- analizuje sytuacje, w jakich może dojść do skrócenia kadencji Sejmu;
- wyszukuje przykłady stosowania w procedurze większości zwykłej, bezwzględnej i kwalifikowanej;
- charakteryzuje proces legislacyjny ustawy;
- uzasadnia, na czym polega szczególnie charakter procedury uchwalania ustawy budżetowej;
- charakteryzuje uprawnienia prezydenta;
- uzasadnia potrzeby istnienia „głowy państwa”;
- porównuje sytuację rządów mniejszościowych i większościowych ze względu na możliwości działania;
- przedstawia różnice między pojęciem wotum nieufności a konstruktywne wotum nieufności;
- rozróżnia podział administracji na zespoloną i niezespoloną;
- rozpoznaje urzędy należące do administracji rządowej;
- rozróżnia stany nadzwyczajne: stan wojenny, stan wyjątkowy i stan klęski żywiołowej;
- charakteryzuje zadania Instytutu Pamięi Narodowej;
- ocenia działalność Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji;
- ocenia funkcjonowanie służby cywilnej w Polsce.
- wyszukuje informacje na temat dochodów i wydatków własnej gminy;
- rozważa perspektywy rozwoju własnej gminy;
- rozróżnia źródła, z których wywodzą się normy w różnych systemach prawnych (prawo zwyczajowe, precedensowe, religijne, pozytywne);
- rozpoznaje gałęzie i dziedziny prawa;
- wyróżnia normy nakazujące, zakazujące i uprawniające;
- wskazuje podobieństwa i różnice między systemem kontynentalnym prawa a Common Law;
- charakteryzuje zasady hierarchiczności, spójności i zupełności w systemie prawnym;

- wskazuje gałęzie prawa i kodeksy, w których szukać należy odpowiednich przepisów;
- charakteryzuje, w jaki sposób realizuje się w Polsce zasadę niezależności sądów i niezawisłości sędziego;
- klasyfikuje akty prawne według rangi;
- prezentuje sposoby publikacji norm prawnych;
- charakteryzuje, na czym polega praworządność i jakie zasady oraz instytucje stoją na jej straży;
- uzasadnia twierdzenie, że praworządność jest niezbędnym warunkiem funkcjonowania prawa demokratycznego;
- uzasadnia, jaką rolę odgrywa w polskim systemie prawnym Krajowa Rada Sądownictwa;
- ocenia znaczenie skargi konstytucyjnej dla funkcjonowania państwa prawa;
- wyszukuje przykłady spraw rozstrzyganych przez Trybunał Konstytucyjny;
- charakteryzuje podstawowe zasady prawa cywilnego;
- rozpoznaje sprawy regulowane przez prawa cywilne, rzeczowe, zobowiązań, rodzinne, spadkowe i handlowe,
- analizuje małżeństwo jako instytucję prawną;
- charakteryzuje sposoby zaskarżania orzeczeń;
- porównuje prawa przysługujące: oskarżonemu, świadkowi i ofierze przestępstwa;
- charakteryzuje sposób wnoszenia apelacji i kasacji;
- odróżnia akty administracyjne od innego rodzaju dokumentów;
- charakteryzuje proces odwoławczy od decyzji i postanowień organów administracyjnych;
- odnajduje w odpowiednim akcie prawnym przepis dotyczący wybranego kazusu prawnego i interpretuje go;
- formułuje pozew w sprawie cywilnej, zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa i odwołanie od decyzji administracyjnej;
- rozróżnia trzy generacje praw człowieka;
- analizuje problem łamania praw człowieka we współczesnym świecie;
- argumentuje uniwersalność praw człowieka;
- wyszukuje przykłady działań podejmowanych przez Urząd Wysokiego Komisarza ONZ do Spraw Praw Człowieka lub Urząd Wysokiego Komisarza do Spraw Uchodźców;
- uzasadnia sens tworzenia regionalnych systemów ochrony praw człowieka;*
- rozróżnia prawa i wolności osobiste, polityczne oraz ekonomiczne, społeczne i kulturalne;
- przyporządkowuje, do której generacji należą poszczególne prawa i wolności osobiste;
- charakteryzuje systemy ochrony praw człowieka w ramach Rady Europy oraz Unii Europejskiej;
- analizuje z punktu widzenia międzynarodowych standardów praw człowieka przypadki naruszenia praw i wolności w różnych państwach;
- formułuje skargę do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu lub Komitetu Praw Człowieka w Genewie;
- ocenia znaczenie Międzynarodowego Trybunału Karnego w Hadze dla systemu ochrony praw człowieka na świecie;
- ocenia działania wybranych organizacji pozarządowych zajmujących się ochroną praw człowieka;
- rozważa dylematy związane z prawami socjalnymi i sposobem ich realizacji przez Polskę;
- analizuje stan przestrzegania praw mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych;
- wyszukuje przedstawione w mediach przypadki naruszania praw i wolności w Polsce i odnosi je do Konstytucji RP;
- przygotowuje wypowiedź pisemną lub prezentację multimedialną na temat naruszenia i ochrony praw człowieka w Polsce w wybranej dziedzinie;
- wyszukuje przykłady działalności Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka;
- charakteryzuje (na przykładach) najczęściej stosowane metody rozwiązywania sporów między państwami;
- analizuje przyczyny dysproporcji między globalną Północą i globalnym Południem oraz mechanizmy, które je zwiększają lub zmniejszają;

- charakteryzuje wzajemne zależności między państwami biednymi i bogatymi w polityce, ekonomii, kulturze i ekologii;
- ocenia skuteczność i aspekty moralne akcji humanitarnych, współpracy rozwojowej i interwencji pokojowej na obszarach objętych konfliktami zbrojnymi;
- charakteryzuje główne kierunki polskiej polityki zagranicznej po 1989 r. i sposoby jej prowadzenia na wybranych przykładach;
- analizuje i wyjaśnia, jaki wpływ na polską politykę zagraniczną ma członkostwo w Unii Europejskiej;
- charakteryzuje relacje Polski z wybranymi państwami na podstawie zebranych informacji;
- ocenia główne kierunki polskiej polityki zagranicznej;
- ocenia stosunki polsko-niemieckie po 1989 r.;
- ocenia perspektywy rozwoju stosunków Polski z krajami byłego Związku Radzieckiego;
- wyszukuje ze źródeł przykłady umów międzynarodowych, uchwał organizacji międzynarodowych oraz zwyczaju międzynarodowego;
- charakteryzuje procesy globalizacji w różnych dziedzinach;
- ocenia rolę wybranych państw oraz instytucji o zasięgu globalnym w procesach globalizacyjnych;
- rozważa racje ruchów ekologicznych i alterglobalistycznych oraz ich przeciwników;
- analizuje problem walki z terroryzmem;
- uzasadnia własne stanowisko na temat łamania praw człowieka w walce z terroryzmem – czy jest dopuszczalne?;
- ocenia stopień zagrożenia bezpieczeństwa międzynarodowego ze strony cyberterrorizmu;
- charakteryzuje przemiany, jakie nastąpiły w Europie i na świecie po upadku komunizmu;
- charakteryzuje działalność organizacji w ramach ONZ;
- ocenia rolę i znaczenie racjonalnych systemów bezpieczeństwa;
- ocenia wpływ członkostwa w NATO na pozycję międzynarodową i poziom bezpieczeństwa Polski;
- ocenia dbałość Polski o interes narodowy, biorąc pod uwagę ostatnie dokonania władz i polskich polityków;
- charakteryzuje stosunki polityczne i ekonomiczne Polski z Niemcami, Litwą, Białorusią, Ukrainą, Rosją, Czechami i Słowacją;
- charakteryzuje zasadę pomocniczości i solidarności;
- charakteryzuje sposób powoływania, działania i najważniejsze kompetencje instytucji Unii Europejskiej;
- charakteryzuje proces tworzenia prawa w Unii Europejskiej;
- charakteryzuje procedurę uchwalania budżetu unijnego oraz główne dochody i wydatki budżetowe;
- rozważa dylematy związane z dalszym rozszerzeniem Unii Europejskiej;
- charakteryzuje Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (genezę, cele i sposób działania);
- wskazuje cele, genezę i sposób działania Rady Europy;
- ocenia rolę Rady Europy we współczesnej Europie;
- wskazuje możliwości odgrywania przez Unię Europejską roli światowego mocarstwa;
- analizuje wkład Polski w rozwój inicjatyw regionalnych;
- rozróżnia typy łądów światowych (jedno-, dwu-, wielobiegunowych);
- charakteryzuje znaczenie supermocarstw i mocarstw regionalnych dla łądu światowego korzystając z różnych źródeł;
- charakteryzuje znaczenie strategicznych zasobów naturalnych w polityce międzynarodowej;
- uzasadnia, na czym polega swobodny przepływ osób, kapitału, towarów i usług w Unii Europejskiej;
- charakteryzuje zasady przekraczania granic przez polskich obywateli w strefie Schengen i poza nią;
- ocenia skutki członkostwa Polski w Unii Europejskiej i perspektywy jej rozwoju w Unii Europejskiej;

- wyszukuje informacje o możliwościach pracy i nauki w państwach Unii Europejskiej;
- wyszukuje informacje z różnych źródeł na temat wykorzystania funduszy unijnych w państwie, regionie i gminie;
- charakteryzuje drogę Polski do Unii Europejskiej;*
- analizuje problemy lokalne i międzynarodowe, które pojawiają się w ostatnim czasie.

Postawy

Celem programu jest kształtowanie i wzmacnianie następujących postaw społecznych i obywatelskich uczniów:

- krytycznego podejścia do badań socjologicznych;*
- odczuwania więzi ze wspólnotą lokalną, narodową, europejską i globalną;
- szacunku dla zasad państwa demokratycznego i jego procedur;
- poszanowania prawa, obowiązku posiadania dokumentów i respektowania zasad obowiązujących w Polsce;
- wnikliwego analizowania problemu;
- zaangażowania w kampanie, programy, akcje inicjowane przez instytucje i organizacje pozarządowe;
- respektowania reguł i zasad dyskusowania;
- poszanowania dobra wspólnego;
- świadomości swoich praw i obowiązków, godzenia dobra i wolności własnej z dobrem i wolnością innych;
- przestrzegania dyscypliny czasowej;
- odpowiedzialności za swoje słowa i działania, a także pełnione role społeczne;
- podporządkowania się zasadom i normom społecznym;
- dzielenia się wiedzą i doświadczeniem;
- kreatywności i aktywności;
- łatwość nawiązywania interakcji społecznych;
- poczucia własnej wartości;
- odwagi i wiary we własne możliwości;
- odpowiedzialności za innych i wyniki pracy w grupie;
- szukania form współpracy, zespołowego działania i porozumienia z innymi;
- otwartości na odmienne poglądy, obyczaje i zachowania innych;
- tolerancji, przeciwstawiania się dyskryminacji i przeciwdziałania przestępstwu;
- wrażliwości społecznej, reagowania na krzywdę innych;
- poczucia sprawiedliwości społecznej;
- poszukiwania konsensusu;
- dostrzegania łamania praw człowieka i uwrażliwienia na krzywdę innych;
- poszanowania prawa do prywatności;
- akceptacji i wzajemnego szacunku;
- partnerstwa, udzielania i uzyskiwania pomocy;
- akceptowania innych poglądów

Przygotował: mgr Andrzej Przybytek